

KORRESPONDANCEN: JONAS EIKA OG ROLF SPARRE JOHANSSON

17. sep. 2018 14.14 – Jonas

Kære Rolf,

I januar 2017 skrev jeg en note:

I dag en følelse af, at det ikke er nok at skrive, tænke, tale, lave kunst ... at der er et påtrængende politisk arbejde, som alle der vil et nyt fællesskab, må tage del i. At den nuværende orden allerede udgør en total afbrydelse af livet for så mange (dem der falder uden for nationalstatens fordeling af rettigheder; dem der tvinges ud på livsfarlige flugtruter, deporteres eller sættes i stå i lejrene), at alle andre også må gøre sig åbne for den som en afbrydelse.

I den note ligger der en forestilling om, at politisk forandring indebærer, at enhver – i hvert fald dem der tilhører en privilegeret gruppe – begynder at rive sig løs fra sin situation: sit job, statsborgerskab, sin klasse etc.; alle de fikspunkter der binder en til den nuværende orden og sætter en i arbejde for magten. Med det mener jeg ikke, at man kan opløse sin identitet og blive en helt anden, men at man begynder at arbejde for noget andet end det, der efter sigende skulle være ens interesser, at man stopper med at repræsentere sig selv. I praksis kunne det fx betyde at bruge sin tid på noget andet end at være forfatter og skrive bøger til en dansk offentlighed; bruge noget af den tid, som arbejdslegater fra staten køber fri, på fx at bygge fællesskaber med dem som staten ekskluderer og undertrykker. (Mange af mine tanker og eksempler, det kan jeg lige så godt sige med det samme, kommer af migrationspolitisk aktivisme imod den apartheid-stat, som Danmark er ved at blive. Måske er det her nærmere et svar på, hvad politisk litteratur er *for mig, lige nu*). Eller som Athena Farrokhzad siger i *Som om katastrofen ikke allerede var her*:

Hvis du har juridiske eller medicinske kundskaber, kan du engagere dig i organisationer, der tilbyder retshjælp og medicinsk behandling til dem, der lever her uden at være omfattet af dine rettigheder. Hvis du har penge, kan du donere dem til netværket *Ingen människa är illegal*, som arbejder med praktisk at støtte dem, der er tvunget til at gå under jorden. Hvis du er svensk statsborger kan du gifte dig med én, som har brug for asyl i Sverige.

Den måde at tænke på – hvordan alle midler og kræfter kan mobiliseres i en sags tjeneste – kender jeg fra aktivistiske sammenhænge. Der er folk ofte gode til at bruge fx deres uddannelse og job, ikke som en identitet at tale fra, men som ressourcer og våben imod den orden, som det er meningen, de skal bruges til at opretholde.

Mit håb og min mening er, at den politiske litteratur kan lære af aktivismen og gøre noget lignende. Måske særligt i Danmark, hvor så mange forfattere er støttet af staten. Når staten afsætter så relativt mange penge til litteratur, er det vel fordi den har tillid til, at litteraturen har en samfundsbevarende kraft? Den tillid må vi begynde at misbruge.

Hvordan gør man så det?

Personligt er jeg ikke nået meget længere end til den indstilling, at jeg også er andet end forfatter og vil bruge min tid på andet end at skrive bøger til en dansk offentlighed. Tidligere har dét fået mig til at tænke, at litteratur og politik (for mig betyder »politik« nærmest altid udenomsparlamentarisk aktivisme og fællesskabsopbygning) er to adskilte sfærer. Nu tænker jeg, at dét er en snæver tanke; at det var en midlertidig løsning på et problem, jeg gik rundt med særligt for et par år siden: følelsen af at verden kalder på nogle mere konkrete og effektive svar end bøger. Den statsvold og generelle undtagelsestilstand, særligt rettet mod flygtninge/migranter og muslimske borgere, som Danmark begyndte at indføre i efteråret 2015, gav mig en følelse af uopsættelighed som skrivningen virkede magtesløs overfor. Nu har den følelse lagt sig lidt, eller: Problemet har vist sig at være mere grundlæggende end skiftende regeringers populistiske racisme. Når næsten hele det parlamentariske spektrum går ind for en etnisk og kulturelt homogen nationalstat, der diskriminerer mod ikke-hvide, muslimske eller arbejdsløse borgere, er det fordi staten viser sit sande ansigt i tider, hvor flere og flere udfordrer dens oprindelige fiktion: at indfødthed er lig med rettigheder. Kampen for en ny organisering af det politiske fællesskab er lang og omfattende og har også brug for litteraturen. Altså, langt om længe, en forsøgsvis definition:

Litteraturen er politisk, når den gerne vil forandre noget i den nuværende orden og giver os nye våben til at gøre det.

Her opererer jeg med en bred og blød forståelse af våben.

- Det kan være, når Ursula Le Guin i *The Dispossessed* forestiller sig et anarkistisk samfund, så helt på så mange planer, at det føles muligt.
- Det kan være, når Kafka i *Slottet* gør grænsen for politisk inklusion og eksklusion mærkbar rumligt og i de mindste sociale situationer, forfølger den grænse så utrætteligt, at den politiske orden bliver så tydelig, at den begynder at flakke og flimre.
- Det kan være, når Inger Christensen i det udeladte O-digt fra *Alfabet* – efter at have gjort den fossile energiindustri forståelig som en oprustning, udbytning og afbrænding af *somre* – pludselig tænker på »... millioner af / mennesker der aldrig blev spurgt. Aldrig / om krigen. Aldrig om olien. Aldrig om / deres kærlighed til jorden, som så længe / har opbevaret olien, forsinket det / strålende sollys fra paradiset sommer«. Med den opmærksomhed peger hun på en modstandsdygtighed (i en bestemt form for kærlighed til jorden) hos alle dem der er blevet overhørt eller udslettet i opbygningen af den vestlige civilisation, gør den modstand

aktuel og tilgængelig igen, som en ressource der ligger oplagret på samme måde som somrene lå oplagret som olie.

- Eller det kan være, når Athena Farrokhzad i sit brev til Europa ser flygtningekrisen i lyset af kolonialismen: »Enhver flygtning der forcerer dine grænser er en krigserklæring. / Jordens fordømte vil have den velstand de har skabt«. – flygtningekrisen som et led i afkoloniseringen. Det sker også i kraft af fantasien om en fremtidig »Lagoskonference«, hvor afrikanske lande vil fordele Europa imellem sig – en umulig forestilling der alligevel får historien til at stå og rokke lidt. I det hele taget giver det digt – med dets blanding af håbløshed og fremtidsvisioner (»en dag vil jeg...«), dets måde at tale mange steder fra på samme tid – mig en følelse af, at noget urokkeligt river sig løs og begynder at stå og dirre.

Listen kunne fortsætte, og pointen er vel også, at det politiske sker på en særlig måde i hvert værk. Alligevel har værkerne det tilfælles, at de viser den herskende orden på en ny måde, får den til at stå og dirre, og på den måde frigør nogle energier til ødelæggelsen af den. Måske hænger litteratur og aktivisme alligevel sammen, måske sådan her: Aktivismen skaber det kommende fællesskab, litteraturen rækker ud efter det, kalder på det, frigør kræfter til skabelsen af det?

Hvad tænker du?

Kh

/

24. sep. 2018 11.30 – Rolf

Leslie Kaplan siger i det interview, der står bag i *Overskridelsen – fabrikken*, at:

En forfatter skriver, stiller spørgsmål, mere eller mindre klart, og så på et eller andet tidspunkt gør folk noget ved det. Jeg betragter stadig det at arbejde otte timer om dagen ved et samlebånd som umenneskeligt. Det er noget, jeg aldrig har givet op overfor.

Det er interessant, at hun i den første sætning har en temmelig klar adskillelse imellem forfatter og aktivist, og i den næste sætning refererer hun til baggrunden for, at hun kunne skrive *Overskridelsen – fabrikken*, nemlig at hun i 1968 tog arbejde på en fabrik som en slags politisk, solidarisk gestus og vel også som en form for aktivisme.

Hun har altså en formel, der lyder: En forfatter gør noget, en forfatter skriver noget, måske gør andre noget.

Jeg tænker, at det taler ind i dine tanker om aktivisme og politik og adskillelsen imellem de to?

For mig er det provokerende, når Kaplan siger, at det ikke kan være aktivisme at arbejde som forfatter. Jeg vil have, at der skal være en sammenhæng mellem at skrive og aktivisme, og i de seneste år har jeg mere og mere haft en fornemmelse af (ligesom dig?), at der er en måde at beskæftige sig med litteratur, som er – forkastelig? – som jeg bliver nødt til at adskille mig fra for at finde en anden måde at være forfatter. Jeg har det som om, at der er en måde at opfatte litteratur på, en almindelig og udbredt opfattelsesmåde, som ser litteratur som skøn og terapeutisk underholdning, en harmløs underholdning, der alligevel fremstilles og opfattes som vigtig, uden at nogen egentlig ved, hvad der er så vigtigt.

Jeg ønsker mig en sammenhæng mellem liv og aktivisme og en sammenhæng mellem aktivisme og litteratur – at livet per definition var politisk, og at det at skrive kunne opfattes ikke som noget specielt eller som noget, der må overlades til en bestemt gruppe (forfatterne), men bare som en del af livet: Mit liv er politisk, og jeg skriver om livet, derfor er min skrift politisk.

Den amerikanske digter Adrienne Rich udgav et par bøger eller flere med essays og noter, i 90'erne og 00'erne. I en af de to, jeg har læst, skriver hun om, hvordan man i USA (det gælder også for Danmark, tror jeg) altid må starte forfra og bevise muligheden af en politisk litteratur, hvis man vil tale om litteratur som politisk. Det kontrasterer hun så med andre kulturer, jeg husker ikke hvilke, måske i Østeuropa, hvor hun mener, at litteraturens og kunstens politiske funktioner bliver taget for givet, og så ønsker hun sig, at det også var sådan der, hvor hun bor.

Der findes helt sikkert apolitiske skønlitterære bøger, bøger, som ikke er politiske i henhold til de to afgrænsninger af politisk litteratur, som du definerer i din mail. Men der findes også mange bøger og tekster, som er politiske på en eller anden måde, eller som har et politisk potentiale, der forbliver uforløst, fordi vi lever i en kultur, som først og fremmest anskuer litteratur som apolitisk. Politisk litteratur bliver, ligesom aktivisme i det hele taget, opfattet som en nicheaktivitet, måske findes den og er lidt spændende, men den har ikke rigtigt noget at gøre med mig.

Lige før Athena Farrokhzad skriver det, du citerer hende for fra *Som om katastrofen ikke allerede var her*, skriver hun, at alle skal gøre, hvad der står i deres magt. Hvis man er forfatter, kunne det så betyde, at man, i stedet for at stoppe med at skrive for at udføre et vigtigere arbejde, tog på sig helt grundlæggende at være politisk forfatter? Jeg synes, det lyder spændende, det, du skriver angående »[...] at man begynder at arbejde for noget andet end det, der efter sigende skulle være ens interesser, at man stopper med at repræsentere sig selv.« Tror du, det er muligt at gøre det og samtidig blive ved med at skrive og udgive?

Kh

Ps. Et citat, som eventuelt kan bruges i vores diskussion, af Pier Paolo Pasolini: »Jeg ønsker at udtrykke mig gennem eksempler. Ved at kaste min krop ind i kampen«.

/

26. sep. 2018 15.54 – Jonas

Det du citerer Adrienne Rich for – at man i USA, og Danmark, altid må starte forfra og bevise muligheden af en politisk litteratur – måske gælder det samme for livet? At muligheden af et politisk liv må (tilbage)vindes, før man kan sige: »Mit liv er politisk, jeg skriver om livet, derfor er min skrift politisk«?

Som du skriver, bliver aktivisme i DK for det meste henvist til en niche. Det tror jeg har at gøre med en udbredt tro på det repræsentative demokrati som det primære sted, hvor politik finder sted. Ud over at det danske demokrati i disse år er mere neoliberalt, racistisk og voldeligt ekskluderende, end det har været i hvert fald i min levetid, så udgør loyaliteten over for det også en generel indskrænkning af det politiske: Man er solidarisk med de mindst privilegerede ved at betale sin skat, man deltager politisk ved at stemme hvert fjerde år, gå hen og artikulere sine interesser. Måske deltage i et par debatter derimellem. Sådan gøres det politiske til noget fjernt og sporadisk, som er adskilt fra det daglige liv.

Overfor den afpolitisering tror jeg, at litteraturen kan sætte ind med en særlig opmærksomhed på livet, skrive det frem i al dets politiskhed. Til sidst i et af digtene i *det nemme og det ensomme* retter Asta Olivia Nordenhof sin opmærksomhed væk fra lønarbejdet og mod »det daglige virke. // en totalt uophøjet form fordi det at have et dagligt virke er et uundgåeligt resultat af at være til // [...] fordi alle i det daglige og altså gennemgribende virke er identisk med det de gør«.

Det daglige virke rummer et potentiale, for det første fordi alle har et; dvs. det overkommer den atomisering som konkurrencen om (de gode) jobs skaber mellem arbejderne, og det er ikke bundet op på statsborgerskab og arbejdstilladelse. For det andet, fordi det ikke opererer med nogen adskillelse mellem liv og virksomhed – den adskillelse som tidligere i Nordenhofs digt gjorde det muligt for dommere, skiltemalere og sagsbehandlere i udlændingestyrelsen at medvirke til uretfærdigheder gennem deres arbejde, at »sætte videreførelsen af embedet over sin etik«. Det daglige virke kræver ikke tilsidesættelsen af ens etik, drømme og erfaringer for at gøres handlekraftigt.

Tror du at det daglige virke kunne gøres til et udgangspunkt for politik? Hvordan kan litteraturen bidrage til at synliggøre og politisere det?

Litteraturen kan vise og insistere på, hvordan livet allerede *er* politisk: hvordan mulighederne for hvad bestemte mennesker kan gøre, sige og føle er bundet op på magtforhold, eller hvordan de magtforhold virker helt ind i de mindste sociale situationer, de mest daglige handlinger. Men jeg tror også, at der er en grænse for, hvor langt man kan nå på den måde – fordi så stor en del af det politiske, det sociale, det fælles er overladt til staten (eller markedet). Det er måske her, Pasolini-citatet om at »udtrykke sig gennem eksempler« kommer ind. Der er simpelthen erfaringer der må gøres, fællesskaber der må opsøges, relationer der må skabes, en særlig opmærksomhed som må kultiveres, uden for skrivningen, fordi de ikke findes endnu. (Og dét er ikke noget der gælder særligt for forfattere.)

Det er måske også derfor, Kaplans formulering virker utilstrækkelig?

At gøre hvad der står i ens magt – om det kunne betyde, at man »tog på sig helt grundlæggende at være *politisk forfatter*« ... Jeg tror i hvert fald ikke, at det er nogen løsning at holde op med at skrive og udgive. Og jeg har en fornemmelse af, at noget af det der holder mig selv tilbage fra at skrive mere eksplicit politisk – måske en bestemt idé om litterær kvalitet, en modstand mod den klare, direkte tale – at dét er noget der skal overkommes ... Så jeg har lyst til at svare ja. Samtidig kan jeg mærke, at tanken sætter sig fast, at jeg får et meget fastfrosset billede, når jeg hører betegnelsen *politisk forfatter*: en der taler klart til sin samtid om det der er galt med den. Det er vigtigt at nogen bruger sine evner og sin adgang til offentligheden på at tale klart om de ting; men jeg tror min betænksomhed går på, at dét ofte vil ske på en måde, så de strukturer der bestemmer, hvem der har overhovedet har mulighed for at tale – og som tilskriver det at være forfatter en særlig status – at de strukturer bliver bibeholdt, at de ikke bliver destabiliseret.

Jeg tror på, at politisk forandring indebærer, at enhver løsrives fra sin position. At der i forandringen indtræffer en ny orden, hvor det ikke er forudbestemt hvem der skriver, hvem der passer, plejer og drager omsorg, hvem der bygger, hvem der organiserer politiske aktioner, hvem der laver mad ... Der er vi ikke endnu, slet ikke; men hvordan kan man som forfatter skrive og udgive, mens man samtidig prøver at arbejde sig hen imod, eller blot at holde sig åben for, den forandring?

Et andet citat fra *det nemme og det ensomme*, som jeg tænker på i de her dage: »prøv at spør din hånd hvordan det er at holde om noget du kender godt // sjippetorvets håndtag, en fedtet pik, hente salt og peber, nulre et blad, stryge en kat over ryggen, presse en bum eller rive en blomst op med rod: svub // det er så meget vigtigere end alt det nogen påstår man kan huske // danskhed og alt det andet pis«. Det virker på en gang så naivt og håbefuldt på mig, det citat – at der skulle være en eller anden modstandsdygtighed over for politiske fiktioner (danskhed fx) i det helt nære, i at holde sig det for øje ... Er det også sådan du læser det? Og tror du i så fald på det?

Simone Weil skriver, i de noter der efter hendes død blev samlet til *Gravity & Grace*, at der findes situationer hvor mulighed foreskriver nødvendighed; hvor man må handle blot fordi man kan. Og at man gennem opmærksomheden kan forhøje antallet af den slags situationer. Opmærksomhed for Weil er noget nærmest passivt, en særlig åbenhed, som kræver tilsidesættelsen af viljen.

Det er stadig lidt abstrakt for mig, men jeg tænker på om litteraturen kan være med til at skabe den åbenhed, som øger antallet af de situationer, hvor man er ude af stand til ikke at handle?

/

30. sep. 2018 22.40 – Rolf

For at prøve ikke at komme for langt ud i det abstrakte, vil jeg tage udgangspunkt i, hvad det vil sige for mig – men egentlig også for dig, tror jeg – at være politisk forfatter. Vi er forfattere, ikke bare i og med at vi skriver, men især i kraft af at have opnået en særlig position gennem forskellige

former for anerkendelse af, at vores bøger er værd at læse og tillægge betydning. Kort sagt står det i vores magt at skrive bøger, der bliver læst. I forlængelse deraf mener jeg også, at vi har mulighed for at skrive bøger med et indhold, som ikke kan afvises eller fortolkes som andet end politisk, eller, hvis det er en overdrivelse, i det mindste at forsøge.

Vi forsøger begge at opnå en stadig højere grad af politisk bevidsthed, en stadig bedre forståelse for, hvad det politiske indebærer, når det ikke indskrænkes til det repræsentative demokratis sfære af handlemuligheder (handlingslammelse), og hvordan vi kan arbejde som forfattere i et sådant åbnet politisk rum. Overhovedet at formidle sin bevidsthed om verden, hvis den bevidsthed ikke er apatisk (handlingslammet), må i vores historiske kontekst betragtes som en politisk handling, af to grunde. For det første fordi den apatiske berøringsangst,* det vil sige en manglende evne til at (re)agere på og i sine omgivelser, er almindeligt udbredt, og, for det andet, fordi behovet for en bevidst og handlekraftig befolkning bliver stadigt større i takt med den tiltagende statsvold.

I de sidste mange år har vi trænet os selv i at skrive, og i nogle har vi haft muligheden for at få udgivet bøger, og samtidig har vi udviklet en politisk bevidsthed, som vi nu med besvær forsøger at finde ud af, hvad vi skal gøre med. Du skriver om »noget der skal overkommes«, før du kan skrive politisk, og du problematiserer den politiske forfatters rolle, ligesom du i det hele taget ville problematisere den rolle, forfatterne bliver tildelt i dansk kultur. De tanker er ikke uigenkendelige for mig, men mest af alt har jeg lyst til at insistere på, at vi står over for et valg, og at det er vigtigt i den situation at forblive fokuserede: Vi kan vælge at forblive forfattere eller ej, og vi kan vælge at bruge vores forfatterskaber politisk eller ej, og, hvis vi vælger at arbejde politisk som forfattere, må vi starte der og dernæst finde ud af hvordan.

Vi skal se det som en opgave at finde ud af, hvordan vi bruger vores politiske bevidsthed, hvad den så end består i, som forfattere.

Du citerer fra Nordenhofs »jeg vil tale om...«-digt fra *det nemme og det ensomme* og spørger, om jeg tror, at »det daglige virke« kunne gøres til et udgangspunkt for politik? Som udgangspunkt har jeg svært ved at svare på det spørgsmål, fordi jeg ikke er sikker på, hvordan udtrykket det daglige virke egentlig skal forstås. I Nordenhofs digt bruges det i en insisteren på, at det værdifulde menneske ikke kun er det arbejdende menneske. Derudover problematiseres det arbejdende menneske via en identificering med en villighed til »at sætte videreførelsen af embedet over sin etik«.

Deroverfor er der »den virksomhed som ikke kun sker i embedsmedfør, men som kan omfatte det at varetage et embede. det daglige virke«. Det daglige virke fungerer her som et begreb, der dækker over, hvad man gør, både når man arbejder og ikke. At det overhovedet gør os i stand til at betegne mennesker, der ikke arbejder, som virksomme, er væsentligt, men det, jeg ikke forstår, er den sidste linje i digtet, som konkluderer at »alle i det daglige og altså altgennemgribende virke er identisk med det de gør« (side 48). Jeg er glad for den linjes konsekventalistiske etik, som ikke fralægger nogen ansvaret for deres handlinger, heller ikke handlinger udført i embedsmedfør, men hvordan når digtet frem til den etik? Hvordan kvalificerer det sit etiske udsagn? Som du sikkert godt har fattet, er det ikke fordi jeg er uenig i udsagnet, men fordi jeg mener, det ikke bør tages for givet eller behandles som åbenlyst. Det mener jeg også af den grund, at der er nogle problemer ved

helt enkelt at hævde, at alle har ansvar for alt, hvad de gør, for hvem ved alt om, hvad de gør og hvilke konsekvenser, deres handlinger har?

Du citerer også fra et tidligere digt i samlingen og læser et udsagn om en »modstandsdygtighed i det helt nære over for politiske fiktioner« ind i det. Det gør jeg også, tror jeg. Analyse: Digtet starter med to linjer: »den ømme jord når man ikke vil sove/ jeg har 24 år i mig og de er alle sammen bedrøvede og windy« (side 35), som er et godt eksempel på en særlig måde, som Nordenhof bruger bestemte patetiske adjektiver i bogens digte. »den ømme jord« – jeg forstår slet ikke, hvad det skal betyde, men jeg har en fornemmelse af, at en del af adjektivets funktion er at få læseren til at forsøge at føle som en person, der kunne sige: »den ømme jord«. Giver det mening? Men det, jeg ville sige med det med adjektiver, er, at meget af det naive og håbefulde ved digtene, som du nævner, kommer fra dem og deres patos, digtenes følsomhed, digtenes bevidsthed, som er så dum og klog på samme tid, at det nære og sanselige kan rive os ud af de politiske fiktioner: svub.

Og så er der den strofe, du citerer, den der starter med: »prøv at spør din hånd hvordan det er at holde om noget du kender godt«. Du spørger, om jeg tror på en modstand i det nære imod politiske fiktioner. Ja og nej. Jeg tror, at alt, hvad vi sanser og føler – det man også kunne kalde det umiddelbare – er betinget af, hvad vi her kalder politiske fiktioner (hvad er definitionen på de fiktioner?). Vores umiddelbarhed, som er mere eller mindre uden for bevidsthedens kontrol, gør os nemme at kontrollere. Eksempel: Jeg føler – umiddelbart – at jeg rigtig gerne vil købe det der tøj og den der iPad, det føles vigtigt og uproblematisk, og derfor er jeg en borger, som er nem at kontrollere, særligt fordi jeg er bange for at miste mit tøj og min iPad.

Men det er også det – at individer i høj grad kontrolleres via det umiddelbare – som gør, at det umiddelbare, det nære og sanselige, også rummer et potentiale for modstand. Hvis man spørger hånden, »spør din hånd«, så vil den nok altid have andre ønsker end dem, man har lært er rigtige for den. Ifølge Nordenhofs digte findes der et liv uden for danskheden og pænheden, ikke at man kan forlade samfundet, men man kan forsøge at leve et andet liv i det, og det faktum kan man blive opmærksom på ved at spørge hånden. På side 8: »vi plukkede vilde blomster og mirabeller på ydre amar/ ved solnedgang og metroen drev med sit lys, som et strengt, som et underligt vredt samfund/ frem og tilbage på himlen/ [...] røde røde sol/ du er så dejlig du er så ligeglad om jeg kaster en blomme i dit navn/ og amar hvor ømt du gav mig en blomme at kaste«. Jeget befinder sig i det dejlige, på »ydre amar«, hvor det danske/pæne/strengt er på afstand et øjeblik. Metroen er der, og senere i digtet er der også »de dårlige minder«, men det at kunne nyde solen og blomster og Amager osv. er vigtigt.

Ej, jeg ved sgu ikke. Der er også en småborgerlig fornøjelse i at se solnedgang – men den tilstand, jeget er i på side 8+9, er ikke den fornøjelse, den er noget andet.

Kh

PS Jeg tror, vi skal tale mere om »opmærksomhed« og Weil?

* Angående berøringsangst tænker jeg på flere situationer, som jeg har beskrevet i *Piedestal*, eksempelvis der hvor Malou og jeg står og venter på grønt lys på Rådhuspladsen, og en bil stopper ud for os, en kvinde råber »Hjælp! jeg bliver voldtaget!« inde fra bilen, og ingen udover os reagerer. For mig er det nærmest ufatteligt, at folk er fanget i en eller anden tilstand, hvor de bare

ikke gør noget i sådan en situation. Samtidig tydeliggør det noget: Hvis mennesker ikke reagerer, når en person lige foran dem åbenlyst har brug for hjælp, hvordan skulle man så kunne forvente af dem, at de reagerede på noget for dem mere fysisk og geografisk fjernt såsom behandlingen af migranter?

/

4. okt. 2018 16.08 – Jonas

Lad os snakke mere om opmærksomheden, jeg synes også, at den er der på en særlig måde i *det nemme og det ensomme*. For mig hænger den sammen med et flakkende fokus som knytter sig til det løsrevne. Fx i det digt der starter på s. 10. Ved at opholde sig ved »nogle objekter der knyttede sig til hendes eksistens« går jeget ind i erindringer om sin farmor, som man går ind i et rum: »en smal gang/ en dør som leder ind i stuen/ soveværelset/ en seng./ jeg tror jeg kan placere mig selv i den seng igen/ men den fortælling der knytter sig til sengen ødelægger fokus/ (...) vi så altid den store badedag/ en generel fortælling«. Fortællingen – det regelmæssige og generaliserede – afbryder den øvelse (ligesom fotografierne ødelægger minderne), som det er at gå ind i en erindring, som også er en øvelse i nærvær, måske endda solidaritet, med faren og farmoren, som blev udsat for farfarens patriarkalske vold: »som min far huskede det:/ hver dag ventede man på volden og så blev der stille/ farmor kunne ligge i køkkenet/ (...) æklest hvis det blødte fra hende, hvis man sku tørre op./ når først gangen er præsent kan jeg være min far«.

Den samme nærhed er der til moren, som blev udsat for en lignende vold. Og når digtet kan slutte med at sige til hende (og dem der læser digtet og identificerer sig med hende): »det er ingens ret at ødelægge dig«, så er det netop i kraft af den nærmest fysiske nærhed, der er opstået ud af fokuset på det løsrevne og konkrete. Det løsrevne er et fartøj både for en nærhed til det mistede, og for den modstand mod underkuelse og ydmyghed, som der ligger i det afsluttende udsagn: »det er ingens ret at kræve af dig at du er venlig over for de uvenlige«.

I flere af digtene er der altså en tro på en modstand i eller igennem det helt nære; en tro på en umiddelbarhed der undslipper politiske fiktioner. (Politiske fiktioner tænker jeg som 1) de begreber der opfindes gennem politisk retorik og medier, og som er med til at legitimere undertrykkelse; fx »ghetto/parallelsamfund«, »utryghedsskabende lejre«, eller den idé at ledighed skyldes en eller anden moralsk defekt i individet. Og 2) de mere grundlæggende fiktioner som konstituerer den politiske orden, fx privat ejendomsret, politisk repræsentation, eller at indfødthed er lig med rettigheder.) Som du også siger, så prøver flere af digtene at fremskrive en tilstand, som ligger før eller hinsides pænheden, ydmygheden, arbejdsmoralen etc. Du har helt sikkert ret i, at den tilstand har med de patetiske adjektiver at gøre. Den ømme jord – den er blevet øm tidligere i bogen, på s. 8: »røde røde sol/ du så dejlig du så ligeglad om jeg kaster en blomme i dit navn/ og amar hvor ømt at du gav mig en blomme at kaste/ må skrive til morten!/ må skrive til bjørn! jorden er øm og jeg er ik nok til at fat det!« Der er noget religiøst over den måde at forholde sig til sine

omgivelser på: at de giver en noget, her en frugt der måske er faldet til jorden. Men jeg forstår godt, at den følelse kan føre til tanken om, at jorden er øm: at jorden er blid og eftergiven over for en.

Men det vigtigste ved ømheden er måske, at den giver en lyst til at henvende sig og give den videre: blommen skal kastes som en fejring af solen, ømheden skal der fortælles om til ens venner... selvom man ikke fatter den endnu – måske er de patetiske adjektiver et forsøg på at gøre en tilstand mulig for læseren, som du siger, men også for sig selv? At sige noget, man endnu ikke forstår betydningen af, og gennem udsigelsen gøre den betydning mulig? Dét er en nærmest magisk brug af sproget.

Nu kommer jeg til at tænke på, om den tilstand som digtet prøver at fremskrive, kan betegnes som øm? *Øm*, både som i kærlig, inderlig, eftergiven, og i ordets fysiske betydning: at man er blevet berørt og stadig bærer den berøring i sig. Mange af digtene virker skrevet fra den tilstand; der, hvor man er blevet bragt i bevægelse eller affekt af noget andet, og ved »at livet kommer udefra«. Der, hvor man kan mærke, at man er forbundet til andre, og har lyst til at skabe flere forbindelser. Dét er ømt.

Og det peger måske også på et jeg, der nægter at være indesluttet i sig selv? Et jeg der nægter at være en nyttig borger? Tiqqun skriver, i *Indføring i borgerkrigen*:

For at blive et politisk subjekt i den moderne stat, må enhver krop gennemgå forarbejdning: fraskrive sig sine lidenskaber (upræsente), sine smage (latterlige), sine tilbøjeligheder (vilkårlige), og i stedet udstyre sig med interesser, som er mere præsente, ja, endda repræsente. For at blive et politisk subjekt, må enhver krop altså strække sig selv og blive et økonomisk subjekt.

Som modstand mod den forarbejdning: et subjekt der kun eksisterer i relation til noget andet, og som taler – ømt – ud fra den påvirkning det modtager, og forsøger at påvirke andre med den?

Du skriver om den udbredte handlingslammelse, som også viser sig i situationer, hvor handling faktisk ligger lige for. Måske viser den slags situationer, at passiviteten netop ikke har med fysisk afstand at gøre? Tænk fx på klimakrisen: Selvom dens mest mærkbare konsekvenser er geografisk fjerne, og selvom den i sig selv er rumligt og tidsligt uoverskuelig, så er der efterhånden mange der handler på den. For mange er klimakrisen ved at blive en del af det umiddelbare, kunne man sige. Okay, jeg er stadig skeptisk over for en bevægelse, der primært tænker politisk handling som noget der sker gennem forbruget – og som prøver at vække folk ved at appellere til en bekymring for »vores børnebørn« – men: jeg tænker på, om ikke fx »flygtningekrisen« kan gøres *nær* på samme måde som klimakrisen er blevet det? Det er klart at den politiske, sociale og fysiske eksklusion/isolation af migranter har en effekt på majoritetens umiddelbarhed, er med til at skrive migranternes liv ud af sorgbarhedens og solidaritetens sfære. Men ligesom vi er forbundet til klimaet gennem vores forbrug, er vi strukturelt forbundet til de migranter, der ekskluderes og kriminaliseres af den danske stat, gennem statsborgerskabet. Jeg forestiller mig, at statsborgerskabet, og alle de institutioner det giver adgang til, kan gøres til et sted for politisk modstand mod den orden, der ligger til grund for krisen.

Jeg tænker ikke, at litteraturen som sådan skal komme med anvisninger, men at den kan være med til at strække det politiske til også at omfatte dele af livet som ellers fremstod private,

selvfølgelige, isolerede. Jeg tror, det er det, Asta Olivia Nordenhof sigter mod med sin påkaldelse af det daglige virke. Jeg er heller ikke sikker på det med, at alle »er *identiske* med det, de gør«; det kunne jo også lyde som et neoliberalt mareridt. Men helt lokalt, når jeg læser det digt, tror jeg på det daglige virke: som et alternativ til lønarbejdets tilsidesættelse af etikken, og som et kortvarigt håb om en politik, der ikke baserer sig på nogen bestemt identitet eller interesse, men på det at være til.

/

9. okt. 2018 12.18 – Rolf

Okay, vi taler om en bestemt opmærksomhed i *det nemme og det ensomme*. Jeg tror, det er bedre at bruge opmærksomhed som begreb end tilstand, fordi tilstand både konnoterer noget kropsligt og psykologisk, imens opmærksomhed nærmere har at gøre med bevidsthed. En tilstand er noget man bliver hensat i, hvorimod en særlig bevidsthed om verden er noget man opnår, eller noget man konstant forsøger at opnå. Det er en skelnen, jeg synes er vigtig, det er bl.a. tydeligt i digtet på side 29, hvor der står: »jeg har bedre ting at tage mig til end at forsøge at blive pæn/ det interesserer mig ikke længere fordi/ 1) det er så udmattende og kedeligt/ 2) det er umuligt«. Jeget tror tilsyneladende, at det ikke er udmattende, kedeligt og umuligt at være upæn? Eller at det er muligt at transcendere kravet om pænhed, eller hvad? Det er som om, jeget tror hun kan gå ind i en ny tilstand, hvor hun pludselig ikke længere er interesseret i at være pæn.

Min tese er, at man ikke kan gå ud af den tilstand, hvor man forsøger at leve op til normer og idealer, som man ikke selv har defineret, men man kan forsøge at være opmærksom på den tilstand, på normaltstanden i ens krop, man kan prøve på at være bevidst om den og de handlinger, man konstant får impulser til at foretage sig på grund af den.

Den opmærksomhed, vi er interesserede i, har at gøre med det *løsrevne og konkrete* i modsætning til det *generelle*. Med andre ord prøver vi at finde ud af, om det er muligt at opfatte verden med en opmærksomhed, der ikke på forhånd er struktureret af en overordnet fortælling om, hvordan alting hænger sammen, og om hvordan mennesker er (fortællingen om pænhed, arbejdsmoral og statens voldsmonopol...). Jeg tror ikke, at man kan opnå sådan en ren opmærksomhed, en rengjort opmærksomhed. Måske skal vi nærmere tale om en bevidst opmærksomhed, som både er bevidst om omverdenens undertrykkende strukturer og selvbevidst om de strukturers manifestationer i det enkelte subjekt? Et subjekt, som prøver at bruge den opmærksomhed til at gøre sig selv øm og til at være øm i sin omgang med verden og mennesker?

Det umiddelbare (følelse, tanke, handling) er politisk, fordi det er struktureret. Dvs. at den umiddelbare handling, tanke eller følelse er kompulsiv, hvilket betyder, at den ikke er valgfri, i en vis forstand er den obligatorisk, fordi den gør subjektet genkendeligt som fx et dansk subjekt. Hvis jeg ikke på overfladen føler, tænker og gør ligesom dig, så er jeg ikke ligesom dig, og hvis jeg ikke er genkendelig som en person, der er ligesom andre, så kan jeg ikke være med i deres fællesskab. Det er det, der gør *det nemme og det ensomme* umiddelbart politisk: den taler ind i det umiddelbare, eller den taler om det umiddelbare fra en umiddelbar position, men samtidig taler den

med en bevidsthed om det kompulsive og med et håb om muligheden for at overskride det. Den der linje: »det er ingens ret at ødelægge dig/ [...] det er ingens ret at kræve af dig at du er uvenlig over for de uvenlige« siger netop, at moren (og alle) kan lade være med at tilpasse sig det undertrykkende fællesskab simpelthen ved ikke at gøre, hvad det fællesskab kræver. Det er her det konkrete bliver vigtigt: det strukturelle afkræver konkrete handlinger, og derfor kan en modstand starte netop der, med de konkrete handlinger.

Men spørgsmålet er måske, om der hos Nordenhof er en bevidsthed om en sammenhæng imellem muligheden for modstand i det nære og muligheden for oprør i det fælles? Nordenhof skriver selv i sit essay »Barslens form« trykt i Information 21. september 2018:

vi kan ikke fortsætte alene med den samme oprørsfigur. ham, der kan rejse sig og gå alene forrest, der kan ligge alt bag sig øde. det liv og det arbejde som er oprøret skal også kunne leves af den der må bære en anden eller noget andet med// det være sig en sorg, et barn, en svækket krop, en længsel, en kærlighed.

Hvad er det for et oprør? Et oprør i det fælles, og en politisk bevidsthed om nødvendigheden af fællesskab i kampen for et andet liv i et nyt samfund, men også et oprør, som det overhovedet er muligt at deltage i, et oprør, som ikke er den militante revolutions, men et oprør, som kan leves? Ikke at et liv ikke kan være militant eller ulydigt, men et liv bliver også nødt til at være noget andet?

Vi skal afslutte med at forstå ømheden. Det ømme menneske og den fælles ømhed kan være betydningsfulde.

/

21. okt. 2018 20:12 – Jonas

Jeg er ikke enig i, at vi behøver at tale om opmærksomhed (noget man bevidst prøver at opnå) frem for tilstand (noget man kropsligt og psykisk bliver hensat i), særligt ikke i forhold til *det nemme og det ensomme*. Det er rigtigt, at der i den bog findes dels en bevidsthed om, hvordan politiske fiktioner og magtforhold foreskriver bestemte måder at tænke og være på, dels en vilje til ikke at leve op til dem. Som du siger så præcist: »Det strukturelle afkræver konkrete handlinger, og derfor kan en modstand starte netop der, i de konkrete handlinger«. Når det at være pæn, ydmyg, sonende – eller »at eje sig selv fuldstændig«, at være et økonomisk subjekt – er normalt og påbudt, bliver det et meget aktivt valg *ikke* at være det. Men din tese om, at man faktisk ikke kan tage det valg, men kun forsøge at være opmærksom på det kompulsive, der virker i én – den gør mig lidt trist! Det er ikke fordi jeg tror, at det kompulsive kan transcenderes én gang for alle – det gentages jo overalt på en tvingende måde, og ofte udløser det en form for straf at desertere fra det. Men jeg tror på, at der findes tilstande, måder at gå i forbindelse med verden og andre mennesker på, som undslipper det kompulsive, de politiske fiktioner. At der findes kræfter i verden, som svarer til noget i mig, noget

der muligvis har trange kår, men: en længsel efter en anden, ikke-essentialistisk organisering af det politiske fællesskab, pengeløse sociale relationer, hengivenhed, en kommunisme.

Det er her opmærksomheden kommer ind, og for mig er den ikke en kritisk bevidsthed, men en måde at gøre sig åben for de tilstande, der gør en øm. De findes også i *det nemme og det ensomme*, synes jeg: i solnedgangen på ydre Amager, når man hviler sine hede lår mod kølige sten, eller får lusekur af sin venindes fulde mor. I de situationer, oplever jeg, er jeget, hvis ikke hinsides, så i hvert fald unyttigt og ude af rækkevidde for magten med alle dens fiktioner. Hun er simpelthen for henrykt til at være en nyttig borger.

De situationer gør også jeget lille, gør linjerne knappe, de bliver til udbrud og besyngelser, fx her på side 9: »hvordan kan vi blive mer forgæves, mer beskidte / mer forgæves, prøv at hør ordet: / tak / hvordan!«.

Den måde sproget bliver knapt på, giver mig en fornemmelse af at verden overstiger jeget. At »livet kommer udefra«, som der står i åbningsdigtet. Sproget og jeget »er ik nok til at fat det«, må bruges på en ny måde for at rumme det. Det får mig til at tænke, at de ømme tilstande findes før digtet; at digtet er en måde at gøre sig åben for dem og få dem til at være ved. Det kan ske gennem fokuset på det løsrevne, gennem det henkastede, gennem de knappe, besyngende linjer – hvilket for mig alt sammen er udtryk for opmærksomheden: åbenheden over for den ømhed, som allerede findes i verden, og som gør en unyttig for magten.

Jeg er ikke uenig med dig i, at det er et kontinuerligt arbejde at desertere fra det kompulsive – de tilstande, der minder os om og hjælper os til at gøre det, er oftest kortvarige og pludselige. Men jeg tror, det er vigtigt at vi tilskriver og dyrker i os selv, ikke kun en kritisk bevidsthed, hvormed vi kan undgå at leve op til det kompulsive, men også en evne til at indgå i relationer og blive grebet af kræfter, der bringer os ud af rækkevidde for det – og som sætter os i kontakt med vores egen kraft, vores evne til at drømme om og arbejde for en anden verden.

Måske er »øm« stadig en god beskrivelse af de tilstande. Jeg har forsøgt at definere ømheden:

Ømhed er erfaringen af at være blevet berørt af noget, som overstiger en uden at ødelægge en, og som stadig er der efter berøringen er hørt op. Det fremkalder noget, som man allerede havde i sig, og giver en lyst til at give det videre. Når man taler ømt, taler det andet, som berørte en, også. Når man bliver berørt ømt, berøres man også af det, der gjorde den anden øm. Ømheden forbinder. Øm er man aldrig for sig selv.

/

24. okt. 2018 04:47 – Rolf

Hvad var det, vi talte om i mandags? Jeg tror, det var noget med mine spørgsmål i mailen fra den 10. oktober om, hvordan ømheden har at gøre med noget fælles, et større oprør. Vi talte om, at ømhed har at gøre med berøring og på den måde med fællesskab, men at ømhed samtidig også er noget, man er alene om.

Grunden til at ømhed – den fysiske ømhed efter berøring og den følelsesmæssige ømhed for en anden – er en god metafor for, hvad vi prøver at tale om, er, at den har at gøre med blødhed og åbenhed. At være øm er at være modtagelig, ikke at være hård og lukket. Den fysiske ømhed, smerten efter en berøring, er brugbar som billede, fordi den minder os om det ufrivillige i ømheden, det umulige i ikke at være øm (fordi man kan ikke undgå berøring med verden), og at en ikke-ømm bevidsthed er en kunstig tilstand, som konstant skal opretholdes. Heroverfor er der den følelsesmæssige ømhed, som er en måde at føle kærlighed. Den minder os om, at det, man kunne kalde den ømme bevidsthed, er åbenhed for berøring, den ømme bevidsthed ønsker at berøre og at blive berørt; og fordi den derfor bliver nødt til at skabe en situation, hvor berøring er mulig, ønsker den hverken at eje eller at ødelægge den anden. På den måde er ømhed lig med kærlighed. Men den fysiske ømhed, det blå mærke på skinnebenet, minder os også om, at den ømme bevidsthed ikke kun er åben for kærlig berøring, den er åben for verden i det hele taget og for al slags berøring, inklusiv den smertefulde.

Jeg skriver, at en ikke-ømm tilstand konstant skal opretholdes, men det skal ømheden også. Bliver ømheden for intens eller smertefuld, lukker bevidstheden sig (den stressede bevidsthed), og så skal den blødgøres og åbnes igen. Ømhed og lukkethed er tilstande, vi veksler mellem, og jeg tænker på, om den vekslen netop er en grund til, at det er svært at forestille sig et fælles oprør baseret på det ømme, fordi ømheden ville være en meget ustabil sammenhængskraft.

Vi mangler altså at kombinere ømheden og en modstand i det nære med et oprør i det fælles. I vores teori er modstand i det nære og konkrete, dvs. nægtelse af at udføre kompulsive handlinger og tilvalg af andre handlinger og nye situationer, nye fællesskaber og relationer, umulig uden ømhed, men hvordan kommer vi derfra og til en realisering af drømmene og længslen efter et andet samfund? Hvordan opretholder man det ømme i en politisk kampsituation? Hvordan insisterer man på ømhedens vigtighed i det makropolitiske?

//

Jonas Eika er forfatter og bosat i København. Hans seneste bog, novellesamlingen Efter solen, er fra 2018 - og udkommer på svensk i foråret 2020, på forlaget Modernista.

Rolf Sparre Johansson (1985) er forlægger, redaktør, underviser og forfatter. I 2010 grundlagde han forlaget OVBIDAT, og i 2018 var han med til at starte skriveskolen Skrivekreds i Nordvest. Hans seneste bog, Piedestal, udkom i 2018 på forlaget Kronstork.

Ovbidat Magasin Nr. 1 udkom den 3. maj 2019 og er redigeret af Emil Hee og Jakob Slebsager Nielsen og grafiker Paw Christian Poulsen. Magasinet kan bestilles på www.ovbidatmagasin.dk.